

Каля А. Карпюка

Яго буйная постаць выдзялялася і лёгка пазнавалася на гродзенскіх вуліцах. І не толькі габарытамі фігуры, а і імклівасцю хады. Я таксама любіў хутка хадзіць, але з Карпюком справіцца ў руху было цяжка. І спяшаўся ён не таму, што чакала нейкая тэрміновая справа, проста не любіў марнаваць час. Калі сустракаў цябе на вуліцы, то доўга ніколі не затрымліваўся. Працягваў для вітання шырокую, нібы лапата, далонь і пытаўся: "Ну, што?" Гэта значыць, што ты павінен тут жа выкласці нешта істотнае, што цябе хвалюе і што будзе цікава таксама яму. Калі ж ты такога ў запасе не меў, ён кідаў табе сваё прывычнае: "Салют!" і крочыў далей. Гэтак жа абыходзіўся з суразмоўцам, калі сядзеў за сваім рабочым сталом, што быў у пісьменніцкім офісе ў доме Ажэшкі. Мяне-то ён з ходу не выпраўляў, бо я не даваў падставы. А знаёмыя, і не адзін чалавек, калі заходзіў да яго "пагаварыць" і нічога ў сваім рэпертуары не меў ды толькі таптаўся каля яго стала, мог пачуць: "Ну, ідзі ўжо, ідзі..." І то не дзіўна. Творчая праца давалася Аляксею Нічыпаравічу цяжка і вымагала шмат часу. І не толькі на пачатку творчасці. Асабліва цяжка давалася яму мова, хоць і родная. Ды ён яе, па-сутнасці, не вывучаў, калі не лічыць перадваенныя гады ў Навагрудскай педагагічнай вучэльні.

Неяк на пачатку творчай дарогі ён даў мне вялікі кавалак свайго тэксту, каб я паглядзеў. Я яго вельмі моцна пакрэсліў праўкамі. З тых пор чытаць свае рукапісы не даваў ніколі. Усяго стараўся дасягнуць сам. З сялянскай цярплівасцю і цягавітасцю шмат разоў перарабляў і перапісваў адно і тое ж, каб атрымаць найлепшы вынік. Пры гэтым прыводзіў у прыклад Л.Талстога, які дзесяткі разоў шліфаваў свае тэксты.

Чымсьці нагадваў ён па натуры руплівага гаспадар-земляроба, які дбайна апрацоўваў і даглядаў свае палеткі. Не цярпеў нядбальства, верхаглядства, дэмагогіі. Быў чалавекам справы і цаніў гэта ў іншых. Калі ўзначальваў абласную пісьменніцкую арганізацыю, выконваў усю чарнавую практычную работу, не чакаючы нейкіх падказак ці парад. Мы ўвесь час адчувалі яго бацькоўскі клопат – ці то трэба “прабіць” чыесьці творы ў друк, ці выдаць кніжку, ці палепшыць некаму кватэрныя ўмовы. Калі працаваў дырэктарам Рэспубліканскага музея атэізму і гісторыі рэлігіі, стараўся, каб пераважна жаночы калектыў гэтай саліднай установы не быў абдзелены цеплынёй і увагаю. Ладзіў розныя святочныя вечарыны і нават танцаваў з сваімі супрацоўнікамі польку-еньку, пад Новы год прыбіраўся Дзедам Марозам. Вучыў маладых гаварыць праўду і нікога не баяцца.

Гаспадарскія адносіны да жыцця нарадзілі яго публіцыстыку, перш за ўсё, вусныя выступы на розных сходах і нарадах. Асабліва востра, нават крытычна знішчальна, выказваўся пра тагачаснае савецкае жыццё на ўсякіх пісьменніцкіх форумах. І калі іншых там, бывала, не вельмі слухалі, і за дзвярыма залы Дома літаратара збіраліся гаманкія кучкі калег-сяброў, то з’яўленне на трыбуне А. Карпюка нібы ветрам змятала іх у залу. “Ну, зараз ён урэжа”, – казалі. Трэба заўважыць, што ў позе Карпюка-выступоўцы стала з’яўляцца з цягам часу і пэўная рысоўка (усе мы, грэшныя, усё ж любім сябе). Помніцца, прыехалі мы

ўтраіх – Быкаў, Карпюк і я – на нейкі пленум і папярэдне зайшлі паснедаць у кафэ насупраць кнігарні “Цэнтральны”. Пакуль чакалі заказанага, А. Карпюк дастаў з сумкі аркушы паперы і працягнуў мне: “Паглядзі, гэта маё сённяшняе выступленне”. Я хутка прачытаў і сказаў, што варта было б асобныя моманты зняць, на што ён адрэагаваў: “Хо! Праглынуць, дзе дзенуцца!” У тоне яго яўна адчувалася бравада.

Партыйная наменклатура не магла дараваць пісьменніку яго крытычных налётаў, тым больш, што яны траплялі на старонкі “Маладосці”, распаўсюджваліся ў рукапісах. У выніку рухнулі на яго галаву несправядлівыя рэпрэсіі, якія давялося мужа пераносіць. Яго 50-годдзе прайшло незаўважаным. Я, праўда, паклікаў юбіляра ў педінстытут. Хутка правёў яго ў аўдыторыю, дзе меўся чытаць лекцыю, і адбылася цікавая сустрэча з пісьменнікам, які быў ужо аўтарам “Дануты”. Тады, між іншым, адна студэнтка прызналася, што чытаючы аповесць, плакала і хавала яе нанач пад падушку.

Пасля “Дануты”, якая прынесла яму пісьменніцкую вядомасць, А. Карпюк адчуў сябе больш упэўнена. І нават крыху “разышоўся-размахайся”, папулярызуючы свой удалы твор. Справа ў тым, што пісьменнік стаў атрымліваць лісты ад чытачоў. А скоро і сам пачаў ствараць такія “лісты”, пераважна ад чытачак, якія гнеўна дакаралі, нават пракліналі аўтара за тое, што давёў да гібелі галоўную гераіню твора. “Лісты”, дзе пісьменнік не цураўся пэўных сродкаў мастацкай экспрэсіі, мелі поспех ва ўсякай аўдыторыі. І нават мы, калегі Карпюка, спачатку не падазравалі, што гэта літаратура. Тут мы маем справу з своеасаблівай мастацкай містыфікацыяй, якая, трэба прызнацца, Аляксею Нічыпаравічу добра ўдавалася.

Тут згадваюцца і літаратурныя анекдоты, якія складаў пра А. Карпюка В. Быкаў. Яны сябравалі, і Карпюк не крыўдзіўся, а магчыма, і сам прычыніўся да з’яўлення некаторых гумарыстычных быляў. Напрыклад. Пра тое, як

ствараў Таварыства цвярозасці, або як напісаў лісты маршалу Жукаву і свайму вясковаму дзядзьку ды пераблытаў канверты з адрасамі. Карпюк добра прымаў гумар. Да таго ж – што ні кажыце – гэта была рэклама яго пісьменніцкай асобы. І ён крыху вінавата, але задаволена ўсміхаўся.

Перажыў Аляксей Нічыпаравіч партыйныя ганенні, знайшоў падтрымку з боку Першага сакратара абкама партыі Л.Кляцкова. Толькі рэагаваў на гэту падтрымку з уласцівым яму размахам. Прыходзіць, бывала, на пасяджэнне нашага пісьменніцкага аддзялення і – адразу: “А знаеце, як я ўчора выступіў (на нейкай гарадской нарадзе) і пахваліў Л.Кляцкова”. І свеціцца ад задавальнення. Усе маўчаць. А я не стрымаўся і кажу: “Не пісьменніцкая гэта місія хваліць высокія ўлады”. На гэта Карпюк нічога не адказвае. А што тут скажаш! Яго можна было зразумець.

Новую юбілейную дату – 60-годдзе з Дня нараджэння – адзначаў Карпюк ужо ўрачыста, з удзелам партыйных кіраўнікоў, з пышнымі і шумнымі застоллямі ў Гродне і Мінску. Мне давалося гаварыць са сцэны “слова” і там, і там. Артысты гродзенскага тэатра паказалі ў Мінску інсцэніроўку па яго аповесці “Вершалінскі рай”.

І пісалася яму, здаецца, ужо лепш, і жартавалася. А колькі было жартаў з яго стойкай цвярозасці! Але не здзеклівых, а ўхвальна-лагодных. Яго непрыхільнасць да спіртнога ішла праз усе яго жыццё і мела глыбокія народна-маральныя карані. Іншая справа, што выяўлялася яна часцей надта катэгарычна. Хаця здараліся на гэтай глебе і казусы. Адноўчы мы з ім ехалі цягніком з Мінска дадому. Вечарам зайшлі ў будынак (стары яшчэ) чыгуначнага вакзала перакусіць. Падняліся на II паверх і адразу заўважылі, што людзей у рэстаране многа, асабліва мужчын. Неўзабаве высветлілася, што было гэта нейкае савецкае свята, здаецца, дзень Чырвонай арміі. І немаладыя мужчыны, удзельнікі вайны, былі “пры парадзе”. Я адразу прыкмеціў, што Карпюк неяк змяніўся з твару, як бы пацяплеў. Тады

кажу яму: “Бачыце, якое суседства. І я закажу грамаў сто. Можа, і Вы што-небудзь... Такую ж вайну прайшлі!” Ён азірнуўся вакол і рашуча махнуў рукой ... “Так і быць, вып’ю я бакал шампанскага”. Толькі афіцыянтка прабачылася і заўважыла, што бакал ніяк нельга, трэба браць цэлую бутэльку. На тым і разышліся. Але не быў бы то Карпюк, каб так лёгка здацца. Ён устаў з-за стала і пайшоў некуды за дзверы. Даволі хутка вярнуўся з поўным бакалам шампанскага. Мы павячэралі, ён выпіў свой бакал і тады пытаецца: “Ты бачыў калі-небудзь п’янага Карпюка? – Не, кажу, што Вы, Аляксей Нічыпаравіч, ніколі. – Тады во, глядзі, перад табою п’яны Карпюк”.

Яго непасрэднасць заўсёды кранала. Не любіў і не ўмеў хітраваць, выкручвацца, іграць нейкую ролю. Быў самім сабою і ў словах, і ў справе. Адноўчы яго непасрэднасць уразіла і пакінула ў душы глыбокі след. Неяк пры сустрэчы на вуліцы ён мне кажа: “Напішы пра мяне кніжку”. Я атарапеў ад нечаканасці. Гавару, што гэта ж трэба знайсці час. І яшэ нешта ў тым жа духу. Згоды сваёй я тады не даў. Але думаў над яго прапановай-просьбай. Працы за рабочым сталом у мяне заўсёды было шмат, і ўся яна была тэрміновая. Так кніжка і не напісалася, і аб гэтым вельмі шкадую. Былі ў мяне пра Карпюка артыкулы, рэцэнзіі. Але гэта не тое. Аляксей Нічыпаравіч ніколі не напамніў пра той заказ, і я чуюся дасюль вінаватым.

Ён доўга і цяжка хварэў. Перанёс анкалагічную аперацыю, затым зноў злёг. Калі стала зусім кепска, мы прыйшлі наведаць. Мы – гэта Д. Бічэль, А. Чобат, М. Шаўчонак, я і англійская пісьменніца-перакладчыца беларускіх аўтараў В. Рыч, якая тады была чамусьці ў Гродне. Іна Анатолеўна, якую мы заўсёды зналі ўраўнаважана-спакойнай, інтэлігентнай, чакала нас. Пасадзіла за стол. Аляксей Нічыпаравіч ненадоўга прысеў з намі, пасля зноў лёг на канапу непадалёк. Кожнаму стараўся нешта добрае сказаць.

Апошні раз пабачыліся, калі зайшоў да яго ў бальніцу. Ён ляжаў у асобнай вялікай палаце. Гаварыць ужо амаль не мог. Я распавядаў яму, як трашчыць-развальваецца ў Гродне партыйны апарат. Бачыў яго жывую задаволеную ўсмешку. Асобныя разарваныя словы сведчылі: гэта добра, гэта так і трэба.

Некаторыя лічылі А. Карпюка прававерным камуністам. Я ж ведаў яго чалавекам заходнебеларускага народнага гарту, узгадаваным традыцыйнай народнай культурай з яе гуманістычнымі пастулатамі. Такі ён у сваіх творах, якія застаюцца ў нашай літаратуры.